

Tretí Rím – jedna lož – dve viery. Roztrhnuté srdce Rusi (záver)

Ryszard Mozgol

25. apríla 2020 ✚ *História* ✚ *Pravoslávie*

Hlava sv. Klimenta sa pozerá na Západ

Rusko-byzantské vzťahy sa už od začiatku nevyvíjali príliš dobre. Udalostiam roku 1054 predchádzali najrôznejšie konflikty kyjevských kniežat s Konštantínopolom. Situácia sa nezmenila ani po schizme. Byzantíncom na Rusi nedôverovali. Najväčší spor sa však viedol o závislosť Kyjeva na konštantínopolskom patriarcháte, ktorý trval od roku 1147 do roku 1155. Ten v celej kráse vyjaval túžbu Byzancie roztrhnúť krídla svojho duchovného aj svetského panstva nad Rusou. Kyjevské knieža Izjaslav Mstislavič, Monomachov vnuk, zaistil obsadenie metropolitného stolca mníchom Klimom, ktorý sa tešil veľkej duchovnej autorite.

Voľba ruského mnícha uskutočnená ruským kniežaťom bez dohody s Konštantínopolom bola spochybnená. Byzancia požiadala o zosadenie metropolitu Klimu. Zvolaná synoda ruských hierarchov bola zreteľne rozdelená, aj keď priaznivci Konštantínopola jednali z obavy o svoje úrady. Väčšinu predstavovali priaznivci metropolitu Klimu, ale tiež priaznivci Ríma. Černichovský biskup sa odvolal na obyčaj, ktorú tak rád zneužíval samotný Konštantínopol, a prehlásil: „Viem, že biskupi predstavujú koncil, majú právo stanoviť metropolitu; (...) keďže sa u nás nachádza hlava sv. Klimenta, tak, ak Gréci ustanovujú patriarchu rukou sv. Jána, tak aj my môžeme ustanoviť metropolitu.“

„A tak aj urobili,“ napísal kronikár. Taube zdôrazňuje, že menovanie kyjevského metropolitu bez súhlasu Konštantínopola nastalo sto rokov po schizme, „ktorá mala spretfňať všetky duchovné zväzky medzi Rusou a Rímom a pripútať Rus navždy k Byzancii.“ Proti zámeru patriarchu sa postavila hlava sv. Klimenta, pápeža-mučeníka, ktorá sa na Rusi tešila veľkej úcte, od doby keď ju priniesol sv. Cyril.

Bádanie pravoslávneho ruského historika A. Pavlova z druhej polovice devätnásteho storočia dokazuje, že sa na Rusi nezabudlo na primát sv. Petra, a to ani v duchovnej sfére, ani medzi svetskou elitou. Pôsobenie byzantskej hierarchie v Kyjeve bolo považované za bezprávnú uzurpáciu a túžbu po politickom zabraní. Kyjevský metropolitovia trvali na ustanovení kánonu 28. chalcedónskeho koncilu (451), ktorým bolo prijaté, že patriarcha Konštantínopola zastáva v cirkvi druhé miesto po rímskom biskupovi.

Týmto spôsobom bola vyriešená otázka vznesená alexandrijským patriarchom sto rokov pred tým, t. j. v dobe nicejského koncilu (325), ktorý sa konštantínopolský patriarcha pokúsil zneužiť na posilnenie svojej pozície. Vtedy sa objavil argument opakovaný v upravenej forme od šestnásteho storočia moskovským patriarchátom, že pozícia Konštantínopola vyplýva z prenesenia sídla cisárstva na Bospor. Na chalcedónskom koncile tento názor nemal širšiu podporu a pápež Lev (440 – 461) získal od cisára Marciána a cisárovnej Pulcherie slávnostné odvolanie tohto výroku. O niekoľko sto rokov neskôr ho znovu vzniesol

Cerularius.

Smrť a skaza

Prelomovou chvíľou v dejinách Rusi bol mongolský nájazd. Udalosť, ktorá sa smutne odrazila najmä v politických dejinách Ruska, kultúrnych, ale aj náboženských.

Tatárska okupácia zničila výsadné postavenie Kyjeva na Rusi, podľala jeho vládu na Východe, umožnila rozvoj pohanského litovského štátu a zabránila úsiliu, ktorého cieľom bolo trvalé zlúčenie Rusi so západom skrz úplné začlenenie do okruhu pôsobnosti katolíckej Cirkvi. Dedičstvo sv. Vladimíra bolo následne vydané napospas politike konštantínopolského patriarchátu a stepnému barbarstvu.

Na západ postupujúce mongolské kmene porazili v roku 1218 na rozsiahlych stepiach kočovných Alanov, Polovcov a Čerkesov. Porazení Polovci sa obrátili so žiadosťou o pomoc na ruské kniežatá, ktoré zahájili prípravy na obranu. Spojené vojská ruských kniežat utrpeli v roku 1244 hroznú porážku nad riekou Kalkou. Ruská kronika zaznamenala: „Za naše hriechy prišli neznámi ľudia, o ktorých nikto nevie, čo sú zač, odkiaľ prišli a aká je ich viera. A nazývajú ich Tatármi...“ V jednej bitke stratila Rus šesť kniežat, sedemdesiat vojvodcov a veľkých bojarov, desaťtisíc bojovníkov, padlých Polovkov nepočítajúc. O trinásť rokov neskôr nastal záver drámy. Pod nájazdmi pekelných mongolských bojovníkov ľahlo v troskách rjazensko-muromské kniežatstvo, bolo vypálené vladimírske kniežatstvo, smolenské a černichovské.

V októbri 1240 boli Tatári – „vyslanci Tartaru“ – pod hradbami Kyjeva, ktorý bol po krátkej a zúfalej obrane dobytý. Z mesta sa stal krvavý kúpeľ, boli zabité tisíce osôb. Rovnaký osud stretol Halič... Moc Rusi bola zlomená. Jediným kniežatstvom, ktoré sa zachránilo, bolo panstvo Alexandra Nevského; prijalo ťažké podmienky mongolskej zvrchovanosti. Samotné novgorodské knieža bolo odvezené ďaleko zo svojej vlasti do osamelej pustiny strednej Ázie a zomrelo vo väzení veľkého chána. Pred svojou smrťou však ešte bol prijatý do lona katolíckej Cirkvi pápežským vyslancom a františkánskym rehoľníkom Giovannim da Pian del Carpine.

Kyjevský kronikár mních Sarapion vykreslil tragickú situáciu Rusi slovami: „Pocítili sme na sebe prísnosť nášho Boha. Zničené Božie chrámy, znesvätené posvätné nádoby, telá našich mníchov pohodené vtákom, krv našich otcov a bratov (...) naplnila zem. Zanikla moc našich kniežat a vojvodcov, naši vojaci naplnení strachom utiekli. Väčšina našich bratov bola odvezená do otroctva. Naše sídla zarástli trávou a naša veľkosť bola pokorená, naše bohatstvo sa stalo korisťou iných. Plody našej práce uchvátili pohanovia. Naša zem sa stala majetkom cudzincov. (...) Ako dážď sme na seba zvolali hnev nášho Boha. Nebolo trestu, ktorý by nás minul.“

Tatárska potopa, ktorá zaliala Rus v tridsiatych rokoch trinásteho storočia, mala za následok „vyplavenie“ ruských kniežatstiev z okruhu *Christianitas* a spretfhanie väzieb tohto územia so západnou Európou. Prehĺbila sa kultúrna izolácia, zapríčinená nielen vplyvom turanskej duchovnosti, ale aj rozdielnou abecedou. Kyjevská Rus už svoj vplyv nikdy nezískala. Rýchlo sa rozvíjajúci susedia Poliaci a Maďari, ktorí sa spamätávali z roztrieštenosti štrnásteho storočia, začali vytláčať miznúci tatársky vplyv. Územie južnej Rusi bolo vrátené katolíckej Cirkvi za cenu politickej nesamostatnosti. Navyiac sa zo severu, teda z Litvy, šírilo pohanstvo, ktoré úspešne expandovalo na Rus. Tento výboj bol zastavený po roku 1343 voľnou poľsko-križiackou koalíciou. Za danej situácie začali hrať prvoradú rolu okrajové časti ruského územia,

nachádzajúce sa pod stále slabnúcou tatárskou nadvládou.

Všetky zmienené javy posilňovali postavenie pravoslavia. Katolicizmus, mimo oblasti spadajúcej pod zvrchovanosť Poľska a Uhorska, začal byť v širokých kruhoch stotožňovaný s cudzincami. Paradoxom, štátom náboženskej slobody „pravoverija“ sa stala do tej doby bezvýznamná, chánovi podriadená Moskva, ktorej vplyv silnel v priebehu celého pätnásteho storočia, a to tiež vďaka preneseniu sídla kyjevského metropolitu na jej územie. Vplyv Moskvy rástol o toľko, o koľko sa zmenšoval vplyv Konštantínopola, ktorý upadal pod nájazdmi šíriaceho sa islamu.

Foto: Moskva, údajný tretí Rím, zdroj: commons.wikimedia.org

Radšej zahynúť ako byť katolíkom

Početné úijné návrhy Ríma narážali na rozhodné „nie“ zo strany „konštantínopolských pápežov“. Vec únie vzal do svojich rúk v roku 1274 byzantský cisár Michal Paleolog, ktorý prijal pápežskú zvrchovanosť nad východnou cirkvou. Predstavitelia Byzancie pri slávnostnom speve *Creda* počas omše v Lyone trikrát opakovali slovo *filioque* na znamenie cirkevnej jednoty. Úniu však spoločnosť a značná časť schizmaticky založeného duchovenstva neprijala. Cisárova sestra Michala povedala: „Bolo by lepšie keby bola zničená ríša môjho brata než čistota pravoslávnej viery.“

V dobe príprav na uzavretie druhej únie pravoslavia s katolíckou Cirkvou zhrnul byzantský cisár Manuel II. Paleolog neúprimné kroky byzantského duchovenstva niekoľkými slovami určenými nástupcovi trónu, neskoršiemu cisárovi Jánovi VIII.: „Dôkladne poznajúc zámery neveriacich, s úplnou istotou vieme, že sú veľmi znepokojení a obávajú sa toho, aby sme sa raz nezmierili a nespojili s kresťanmi Západu. (...) Mysli na koncil a maj na pamäti, že sa musíš obávať neveriacich. Napriek tomu, nechod' s tým na verejnosť, pretože naši (Byzantínci), ako sa mi zdá, nie sú v žiadnom prípade ochotní nájsť spoločnú cestu a spôsob, ako zotrvať v jednote, v zhode, v mieri a láske; ak uvážime, že nemajú v úmysle s nimi, mám na mysli západných kresťanov, jednať tak, ako sme to robili v dávnych dobách my (pred cirkevným rozkolom).“

Napriek tomu však bol 6. júla 1439, teda v dobe konania ferrarsko-florentského koncilu, podpísaný úijný dekrét ukončujúci do tej doby trvajúci cirkevný rozkol. Dohoda netrvala dlho. V roku 1485 bola oficiálne zrušená pravoslávnu cirkvou.

Stúpenci ruského pravoslavia si boli dobre vedomí toho, že dedičstvo kyjevskej metropolu im tak úplne nepatrí. Preto sa ohnisko pravoslavia postupne presúvalo na severovýchod v smere Moskvy. Prvým kyjevským metropolitom, ktorý sa natrvalo preniesol pod ochranné krídla tatárskych hôrd, bol Teognost (1328 – 1353) odmietajúci akékoľvek snahy o uzatvorenie únie. V roku 1458 sa moskovskí metropoliti zriekli

čestného kyjevského titulu. To súviselo s uzatvorením cirkevnej únie v roku 1439, ktorú podporil metropolita Izidor.

Osud Izidora bol smutný. Bol vyhlásený za heretika, zosadený z úradu a vyhnaný z Moskvy. Na miesto pravoverného, katolíckeho kyjevsko-moskovského metropolitu dosadil knieža Vasil biskupa Joneho, ktorý dôveroval Konštantínopolu, napriek tomu, že bol uznaný za schizmatický. V roku 1453, keď sultán vošiel na bielom koni do najkrásnejšieho chrámu kresťanstva, Hagia Sophia v Konštantínopole, bola v Moskve správa o tejto udalosti privítaná s radosťou. Zrodil sa mýtus „Tretieho Ríma“.

Tretí Rím - jedna lož - dve viery

Autorom myšlienky „Tretieho Ríma“ bol igumej Filofej z jelazarovského kláštora v Pskove. Po Ríme cisárov a pápežov, po Konštantínopole patriarchov potrestanom za odpad od pravoslavia prišla na rad Moskva metropolitov. Na Moskve od tej doby spočíva poslanie priviesť ľudstvo ku spáse. Moskva mala spasiť stále viac upadajúci svet, ruskú mesiánsku ideu venčila budova Božieho kráľovstva na zemi, ktoré mal podľa Filofeja uskutočniť cisár Vasil II. V Moskve mal nájsť svoje sídlo Mesiáš po boku pravoslávneho cára. Čepeľ tejto myšlienky bola evidentne namierená proti katolicizmu, proti pápežstvu, proti latinskej civilizácii, vydávanej za „prehnitý Západ“.

Súbežne s vrastaním pravoslavia do Ruska a vzájomným prenikaním cárskeho štátu s cirkvou, dochádzalo k strate vnímania všeobecnosti, katolícky. Ivan Hrozný prehlásil: „Naša viera nie je grécka, ale ruská, kresťanská.“ M. Berdej tento názor zhrňa: „Pravoslávie sa stalo ruskou vierou. V náboženských spevoch je Rus všadevládna, ruský cár je cárom cárov, a Jeruzalem ... to je tiež Rus. Rus je tam, kde je pravda viery. Ruské náboženské poslanie, jedinečné svojho druhu, súvisí s veľkosťou a silou ruského štátu a s výnimočným poslaním ruského cára.“ Túto myšlienku rozvíja O. Spengler, ktorý vidí v myšlienke „Tretieho Ríma“ v skutočnosti politický nástroj ruských cárov, túžiacich dobyť si cestu do Konštantínopola a Jeruzalema. Ruský štátno-náboženský imperializmus odmietol pre Západ typické poňatie národov v prospech takých neurčitých termínov ako „všeslovanstvo“, ktoré sa nevzťahuje na Čechov alebo Poliakov, ale na susedov Konštantínopola – Srbov a Bulharov...

Všeslovanstvo, pravoslávne chápanie politickej reality, je „zaklínaním“ kmeňov stepného charakteru. Ako tvrdí A. Dugin¹: „My všetci – Rusi, Srbi, Tatári – predstavujeme barbarský živel.“ Dávka „turanštiny“, ktorú prijala Rus v dobe tatárskej okupácie, pretrvala dodnes. Bolševický mesianizmus je pokračovaním pravoslávneho mesianizmu. Tretí Rím – pravoslávna Moskva, Tretí Rím – Moskva kominternyzo so svojou kvázi náboženskou terminológiou, bola vo svojom dôsledku plodom snahy o prenesenie hlavného mesta sveta z Ríma do Moskvy. Ale Moskva predstavuje antitézou Ríma. Je popretím jednoty, všeobecnosti aj apoštolskosti Cirkvi. Je to pohanstvo, sebauctievanie, antropocentrizmus, partikularizmus. „Pravoslávie, ktoré nie je náboženstvom, ale skôr tradíciou, je omnoho bližšie tomu, čo nazývame pohanstvom. Zahŕňa a spája v sebe pohanstvo,“ hovorí s pýchou Dugin.

Správa o páde Konštantínopola prišla v dobe, keď moskovské kniežatá viedli úspešný boj proti Tatárom, zavŕšený konečným víťazstvom kniežaťa Ivana III. v roku 1480. Moskovské kniežatstvo sa stalo jediným nezávislým pravoslávnym štátom na svete, pričom prenesenie politického dedičstva byzantského cisárstva a vytvorenie moskovského patriarchátu znamenalo založenie víťaznej pozície pravoslavia na obmedzenom území moskovskej Rusi. V tej dobe podliehalo moskovskému patriarchátu viac veriacich ako

konštantínopolskému. Stará katolícka Rus padla za obeť moskovským uzurpátorom, ktorí boli otrávení jedom mongolskej poroby.

Z historickej analýzy je zrejmé, že počiatky Rusi sú neoddeliteľne spojené s katolicizmom. Rus neupadla do schizmy a zostala verná Rímu. Triumf pravoslavia na Rusi ani tak nesúvisí s Cerulariovou schizmou, ako skôr s mongolským nájazdom. Je možné povedať, že pravoslávie zvíťazilo zároveň s pádom Kyjeva, za výdatnej pomoci mongolských šípov. Srdce Rusi rozdelené medzi vernosť katolíckej viere a pripútanie k národnostnej odlišnosti krváca dodnes... Dnes petrohradský metropolita Ioann píše na stránkach ruských novín: „Sme predsa ľudom vyvoleným“, „náboženský zmysel ruskej histórie rozhodne prekračuje národné hranice“, „celosvetovým, kozmickým“ poslaním Ruska je porazenie zhnitého Západu – Antikrista – a vytvorenie Novej Rusi ako „zjednotenej cirkvi“. Ruskému národu „Boh zveril mimoriadnu úlohu, ktorá je zmyslom ruského života vo všetkých jeho prejavoch“, Rusko je „Božím trónom“, ruský národ je „národom bohonositelom“.

Budúcnosť ukáže, či bude Rusko počas duchovnej nadvlády pravoslavia pokračovať vo svojej mesianistickej imperiálnej politike, alebo sa stane javiskom nových udalostí spojených s obnovou katolicizmu v Európe. Tá je však možná len vtedy, keď vatikánski hierarchovia odmietnu zhubné zásady Balamandskej deklarácie, ktorá je základom ekumenickej syntézy katolicizmu s ortodoxiou.² Popretím Balamandu je zjavenie Panny Márie Fatimskej v Tuy (13. 6. 1929), ktorá žiada pápeža, aby zasvätil Rusko jej Nepoškvrnenému Srdcu, pričom jedným z plodov zasvätenia bude návrat tejto krajiny k pravej viere otcov. Obrátenie Ruska, jeho návrat do lona katolíckej Cirkvi a z toho plynúca obnova dávnych ciest ruskej histórie sú zárukou mieru vo svete a premoženia civilizačnej krízy v Európe, aj krízy v Cirkvi. Nezabúdajme, že slnko vychádza na Východe.

I. časť: <http://christianitas.sk/roztrhnute-srdce-rusi-kyjevsk-a-rus-medzi-katolicizmom-a-ortodoxiou/>

II. časť: <http://christianitas.sk/schizma-roku-1054-bez-ucasti-rusi/>

III. časť: <http://christianitas.sk/ruska-spolocnost-a-katolicizmus/>

Zverme Rus Márii!

¹ Aleksandr Dugin (7. 1. 1962) – ruský politik a historik náboženstva, popredný zástanca konceptu Eurázie.

² Deklarácia v Balamande, podpísaná 23. júna 1993 vatikánskymi a pravoslávnymi delegátmi, odmieta uniatizmus, t. j. snahu o zjednotenie východných schizmatikov s pravou Cirkvou, a považuje ho za „spôsob minulosti“, ktorý spôsobil ranu „materským cirkvám“, teda pravoslávny, ktoré sú definované ako „sesterské cirkvi“ s vlastnou jurisdikciou. Takto v praxi dochádza ku komickým situáciám, keď sa po pravoslávnych kňazoch, ktorí sa chcú vrátiť do katolíckej Cirkvi, požaduje súhlas ich schizmatického biskupa. Pozn. red.